

THE PHILOSOPHY OF SUICIDE

Angelica Valerica Ionce

PhD Student, Technical University of Cluj Napoca - Baia Mare Northern University Center

Abstract: The suicide theme in Romanian literature represents a less explored field. That suicide has not exhausted its significant fields, being a permanent topic, although the first theoretical concerns were shaping since Antiquity, is proven by the relatively large number of books published on this topic, including in the Romanian research area.

Opinions on suicide were influenced by the fundamental topics of existence, such as religion, honor and the meaning of life.

Suicide has always been a moment that had a different meaning for philosophers, physicians, sociologists, psychologists, but also for the various religions or even for the ordinary people.

Keywords: suicide, philosophy, death, universality, existential

Act complex ce implică o analiză multidisciplinară, sinuciderea nu poate fi definită exhaustiv, printr-o formulă operațională, universal valabilă.

Termenul *sinucidere* este un concept modern, fiind format prin contopirea a două cuvinte de origine latină: *sui*, „pe sine” și *caedere*, „a omorî, a ucide”.

Unii cercetători susțin că termenul este introdus de Thomas Browne, în secolul al XVII-lea, în lucrarea *Religio medici*, publicată în 1642, cu rolul de a diferenția „*self-killing-ul creștin, total condamnabil, de suicidium-ul păgân al lui Cato*”.¹, autodistrugerea neavând legătură cu ispita diavolească. Cuvântul a fost inventat în urma unei reorientări puternice spre valorile individuale și, implicit, spre cultivarea unei atitudini tolerante și liberale. „*Până în jurul anului 1636, acest act era cunoscut sub numele de autoomorâre, autodistrugere sau felo de se, și considerat o crimă abominabilă ce presupune implicarea satanei. Acum, diferite persoane, printre care Sir Thomas Browne (1605-1682) afirmă că autodistrugerea nu are nicio legătură cu vrăjitoria sau cu diavolul, fiind o reacție a ființelor umane la împrejurările vitrege în care se află*”.²

A pune viața în pericol prin acțiuni proprii ar putea fi considerat, indiferent de circumstanțe, un demers sinucigaș.

Eseistul Jean Amery încearcă să elimine orice fel de ambiguitate, impunând condiția morții voluntare: „*Scriitorul care fumează țigară de la țigară nu este sigur că moartea îl va lovi în cel mai scurt timp (...) Suicidantul moare însă din proprie inițiativă (...) astfel încât conceptul de suicid, respectiv de tentativă de suicid, contrastează prin deliberare și demnitate cu sinuciderea tăcută, acea lăsare-în-voia sorții, precum a morții ca martiraj, inclusiv moartea Profetului de pe Golgota. Cine își ridică propria mână asupra sa este principial diferit de cel care se lasă în voia celorlalți: celui din urmă i se întâmplă ceva, pe când cel dintâi acționează cu de la sine putere*”.³

¹ George Minois, *Istoria sinuciderii: societatea occidentală în fața morții voluntare*, traducere de Mircea Ionescu, Editura Humanitas, București, 2002, p.194

² Cedric Mims, *Enciclopedia morții*, traducere de Paul Octav Ciucă, Editura Orizonturi, București, 2006, p.52-53

³ Jean Amery, *Despre sinucidere: Discurs asupra morții liber alese*, traducere de Corina Bernic, Editura ART, București, 2012, p.103

Thomas Browne, medic și filozof, relativizează sinuciderea prin cultura și meditația lui; fiul său militar, e sedus de cazuri concrete de sinucideri eroice, sub vraja cărora riscă să cadă pentru că nu le vede în perspectivă. Iar tatăl, alarmat, își previne fiul de pericol. Astfel, sinuciderea este în același timp o problemă pur personală, o decizie strict individuală și o întrebare care nu poate fi rezolvată decât înlocuind-o cu alta, numai așa reușindu-se evaluarea situației reale. Însă, coordonata esențială în definirea actului suicidar pare să fie intenția de a muri, „suicidul este actul intenționat, realizat de către ființa umană în vederea încetării existenței sale”⁴ sau cum reiese din Dicționarul medical, conform căruia sinuciderea este „acțiunea de provocare voluntară a morții propriului organism”⁵.

Astfel, cavalerul aflat pe câmpul de luptă, deși este conștient că își pune viața în primejdie, nu are scopul clar și intenționat de a-și provoca decesul. Privind în profunzime, vom înțelege că nu moartea în sine este scopul sinuciderii, ci încetarea unei dureri psihice sau afirmarea unor principii (de exemplu, călugării budiști care și-au dat foc în public în semn de protest față de ocupația chineză), săvârșirea unui sacrificiu adus zeilor (cultul dacic al lui Zalmoxis presupune aruncarea în suliiță a unui mesager), evitarea execuției sau a torturii (Crișan se spânzură cu nojițele de la opinci), îndeplinirea unei datorii de onoare (în cazul samurailor). Moartea devine mai degrabă un mijloc, nu un scop în sine, prin care individul se eliberează de constrângeri sau de propria durere, își salvează demnitatea sau îndeplinește pur și simplu un ritual, mai ales la populațiile străvechi.

Majoritatea definițiilor prezintă moartea voluntară ca un act nenatural, „tulburarea instinctului de conservare, prin care persoana se distruge singură”⁶ sau „o formă specifică de conduită deviantă autodestructivă”⁷. Fie că este consecința unei hotărâri ferme, fie că are loc mai degrabă aproape inconștient, actul suicidar este considerat împotriva firii. Cu toate acestea, conform statisticilor, „în fiecare an, în toată lumea se sinucid peste 750.000 de oameni, dintre care 135.000 în Europa. Aceasta înseamnă aproximativ 2000 de cazuri pe zi sau 80-100 pe oră”⁸.

Tema sinuciderii în literatură română reprezintă un teritoriu prea puțin explorat. Că sinuciderea nu și-a epuizat câmpurile semnificative, constituindu-se într-o temă de permanentă actualitate, deși primele preocupări teoretice se conturează încă din Antichitate, o demonstrează numărul relativ mare de cărți apărute pe această temă în ultimele decenii, inclusiv în spațiul cercetării românești.

Preocuparea constantă pentru înțelegerea acestui fenomen nu vizează doar latura științifică sau cea descriptiv-teoretică, ci cuprinde, în subtrat, o gamă largă de sentimente și trăiri, aflate în strânsă legătură cu nevoia de a înțelege resorturile ce determină desprinderea ireversibilă de contingent și ieșirea violentă din spațiul virtualităților sinelui.⁹

Sinuciderea reprezintă orice moarte care rezultă mijlocit sau nemijlocit dintr-un act pozitiv sau negativ săvârșit de victima însăși.¹⁰ Ceea ce este comun tuturor formelor posibile ale renunțării supreme, este că actul prin care se realizează este săvârșit în cunoștință de cauză, că victima, în momentul în care acționează, știe ce trebuie să rezulte din fapta sa, și care a fost motivul.

⁴ Doina Cosman, *Compendiu de suicidologie*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2008, p.17

⁵ Valeriu Rusu, *Dicționar medical*, Editura Medicală, București, 2007, p.1018

⁶ Emile Durkeim, *Sinuciderea. Studiu de sociologie*, traducere de Mariana Tabacu, Editura ANTET XX PRESS, Prahova, 2005, p.129-130

⁷ Tudorel Butoi, *Sinuciderea ca un paradox*, Editura Științelor Medicale, București, 2001, p.17

⁸ Ibidem, p.16

⁹ Gabriela Mihalache, *Sinuciderea în literatura română interbelică*, Colecția Universitas, Seria Hermeneutică Literară, Editura EIKON, București, 2017, p.7

¹⁰ Emile Durheim, *Despre sinucidere*, Colecția Eseuri de ieri și de azi 71, traducere de Mihaela Calcan, Institutul European, Iași, 2007, p.11

Se numește sinucidere orice caz de moarte care rezultă direct sau indirect dintr-un act pozitiv sau negativ, săvârșit de victima însăși, și despre care aceasta știe ce rezultat va produce.¹¹

Sinuciderea este o problemă complexă și poate fi atribuită unui singur factor, trăsăturile de personalitate.

Din perspectivă psihanalitică¹², sinuciderea este tratată ca o formă de autoagresiune, un potențial agresiv care nu se poate manifesta asupra unui obiect extern, centrându-se asupra propriului eu și sfârșind prin a-l distruge. Flaubert, în scrisorile sale către Louise Colet spunea: „Am vrea să murim pentru că nu-i putem face pe ceilalți să moară, orice suicid fiind poate un asasinat întors spre înăuntru”. După această teorie, rata sinuciderilor are tendința să crească în societățile cele mai structurate, cele în care violența exterioară este cea mai îngăduită, în acest caz rata sinuciderilor fiind invers proporțională cu aceea a crimelor.

Unii suicidologi propun înlocuirea cuvântului „suicide” cu cel de „suisad”, care ar însemna *un sine* (self) trist. Ei cred că acest concept ar fi mai clarificator, pentru că, în fond, cel care se sinucide dorește și să se salveze pe el însuși, dar conceptului de penacid. *Pena* provine din latinescul „*poena*” (pedeapsă sau tortură, chin). *Cide* provine din latinescul „*cedere*” (a doborâ, a trânti la pământ). Penacid înseamnă „*omorârea durerii*”.

În ultimii ani, s-au impus expresiile „comportament suicidar fatal”, pentru a califica actele suicidare care au ca rezultat moartea persoanei, și „comportament suicidar nonfatal”, când se referă la actele suicidare care nu au ca rezultat moartea, deci la tentativele de sinucidere (această expresie este curentă în S.U.A.) sau la parasinucidere, ori act destructive deliberat (terminologie curentă în Europa).

Din punct de vedere psihologic, perfecționismul poate fi conceptualizat ca fiind ruptura dintre cine ești și cine îți dorești să fii. Astfel, perfecționismul poate fi văzut ca fiind o bariera între tine și fericire. Dincolo de motivația psihologică, de interdependențele cauzale sufletești, la capătul cărora se situează actul în sine, indescriptibil, situația este fundamental aceeași în toate cazurile.

*„Moartea liber aleasă, dorința de a te suprima, este fără îndoială o acțiune, nu doar gramatical, ci și faptic. Viata-înspre-moarte și actul autonom al morții liber alese nu sunt comparabile fără o atentă cumpănire a faptelor, chiar dacă rezultatul este în ambele cazuri același. Cine trebuie să moară se află în situația de a reacționa la un destin, riposta sa fiind teama sau bravura. Fie acesta suicidant sau suicidar, el vorbește pentru sine”*¹³.

Majoritatea definițiilor prezintă moartea voluntară ca un act nenatural, „tulburarea instinctului de conservare, prin care persoana se distruge singură”¹⁴ sau „o formă specifică de conduită deviantă autodistructivă”¹⁵.

Ființa are o sintaxă logică greu de explorat întrucât ea poartă în sine și propria sa contradicție, neființa. Iar atunci când cineva își provoacă în mod violent neființa, deci imposibilitatea sintactică, devine un om al nonsensului. Al nonsensului, nu al sensului deviant. Cine comite saltul în abis nu se află în mod necesar pradă delirului, nici măcar pradă unui acces de „deranjare” sau „detracare”¹⁶.

Din perspectiva bisericii, sinuciderea este cel mai mare păcat față de sine, întrucât este un act împotriva vieții, împotriva lui Dumnezeu, trupul fiind biserica Sfântului Duh. Se

¹¹ Ibidem, p.13

¹² Appignanesi, R., Zarate, O. (trad. Irina Margareta Nistor). *Câte ceva despre Freud* (titlul original *Introducing Freud*). Editura Curtea Veche, 2000

¹³ Jean Amery, *Despre sinucidere: Discurs asupra morții liber alese*, traducere de Corina Bernic, Editura ART, București, 2012, p.23

¹⁴ Tudorel Butoi, *Sinuciderea un paradox*, Editura Științelor Medicale, București, 2001, p.17

¹⁵ Ibidem, p.16

¹⁶ Jean Amery, *Despre sinucidere: Discurs asupra morții liber alese*, traducere de Corina Bernic, Editura ART, București, 2012, p.42

interzice oficierea slujbei de înmormântare sau de pomenire pentru că sinucigașul a respins mântuirea prin Hristos, a dat dovadă de necredință și și-a curmat drumul spre pocăință.

Părerile privind sinuciderea au fost influențate de teme fundamentale ale existenței, cum ar fi religia, onoarea și sensul vieții. Religiile avraamice consideră în mod tradițional sinuciderea drept o ofensă adusă lui Dumnezeu ca urmare a credinței în sanctitatea vieții. În timpul erei samurailor în Japonia, seppuku era considerat drept o modalitate de ispășire în caz de eșec sau o formă de protest. Sati, practică funerară hindusă, ilegală în prezent, presupunea ca văduva să se auto-incendieze pe rugul funerar al soțului său, de bună voie sau sub presiunea familiei și societății.

Sinuciderea a constituit dintotdeauna un moment cu semnificație diferită pentru filosofi, medici, sociologi, psihologi, dar și pentru diversele religii sau chiar pentru oamenii obișnuiți. Unii au acceptat-o ca pe o formă a eliberării omului de povara vieții sau a manifestării spiritului de libertate, iar alții au condamnat și au blamat persoana care recurge la un asemenea act extrem.

Legând sinuciderea de absurdul lumii în care trăim, Albert Camus spunea în *Mitul lui Sisif*: „*Omul care este capabil să privească în față absurditatea existenței umane, care vede dispărând semnificația vieții încă se confruntă cu problema sinuciderii. Singura problemă filosofică într-adevăr serioasă este sinuciderea*”.

Moartea liber aleasă, dorința de a te suprima, este fără îndoială o acțiune, nu doar gramatical, ci și faptic.

Viața înspre moarte și actul autonom al morții liber alese nu sunt comparabile fără o atentă cumpănire a faptelor, chiar dacă rezultatul este în ambele cazuri același. Cine trebuie să moară se află în situația de a reacționa la un destin, riposta sa fiind teama sau bravura¹⁷. „*Ființa are o sintaxă logică greu de explorat întrucât ea poartă în sine și propria sa contradicție, neființa. Iar atunci când cineva își provoacă în mod violent neființa, deci imposibilitatea sintactică, devine un om al nonsensului*”¹⁸.

Moartea există ca răspuns la eșec, ca ripostă îndreptată împotriva vieții, care recelează în sine propriul său eșec, fiind astfel propria ei negare, deci afirmație și negație în același timp. Viața este, prin urmare, absurdă, nu mai puțin absurdă decât moartea liber aleasă, care poate să fie numită de două ori absurdă pe motiv că cel care o săvârșește este, până la capăt, cu o parte a persoanei sale implicat în logica vieții, pe care o reneagă, negându-se pe sine. El se eliberează, continuând să rămână încătușat. Nu este dispus să aștepte moartea naturală, percepută ca fiind contrară naturii, cu toate că firescul, deghizat în cabotinismul vieții, rămâne o tentație extrem de plăcută¹⁹.

Interdicția de a trăi devine o poruncă acolo unde demnitatea și libertatea condamnă faptul de a trăi pentru a muri, de a trăi în eșec, ceea ce este contra naturii și o insultă la adresa existenței.

Pentru toți, fie că se spânzură, se împușcă, înghit otravă, se aruncă în gol, taie valurile, își secționează venele, decisivă este „*înclinația către moarte, care este subordonată din punct de vedere logic dezgustului de viață, care se revoltă, și acelui taedium vitae, care cedează*”²⁰.

Fiecare își aparține sieși în momentele cruciale ale vieții, iar atunci când nu mai vrea să-și aparțină întrucât se abandonează unei idei, unei comunități, unei iluzii, tot apartenența existențială de sine este ceea ce-l face să acționeze sau să nu acționeze.

¹⁷ Ibidem, p.23

¹⁸ Ibidem, p.42

¹⁹ Jean Amery, *Despre sinucidere: Discurs asupra morții liber alese*, traducere de Corina Bernic, Editura ART, București, 2012, p.42

²⁰ Ibidem, p.100

În căutarea adevărului despre sinucidere, ca și despre alte fenomene, spiritul uman a trecut de-a lungul istoriei de la certitudine la îndoială, îndoială care devine la rândul ei generatoare de noi certitudini și de iluzii.

Problema libertății fiecărui individ asupra propriei vieți este pusă și repusă în discuție sub efectul unor crize profunde. În evoluția societății, dezbaterea privind sinuciderea trec de la propunerea scoaterii ei de sub incidența legii și recunoașterea unor morți voluntare ca fiind sub semnul măreției și al demnității (apanajul filosofilor) la insistența pedepsirii acestui act care, în viziunea oamenilor legii, minau conștiința colectivă.

În final, s-a obținut scoaterea de sub incidența legii a sinuciderii, dar a rămas mentalitatea colectivă cu tăcerea ei reprobatoare.

BIBLIOGRAPHY

- Amery, Jean, *Despre sinucidere: Discurs asupra morții liber alese*, traducere de Corina Bernic, Editura ART, București, 2012
- Appignanesi, R., Zarate, O. (trad. Irina Margareta Nistor). *Câte ceva despre Freud* (titlul original *Introducing Freud*). Editura Curtea Veche, 2000
- Butoi, Tudorel, *Sinuciderea un paradox*, Editura Științelor Medicale, București, 2001
- Cedric Mims, *Enciclopedia morții*, traducere de Paul Octav Ciucă, Editura Orizonturi, București, 2006
- Cosman, Doina, *Compendiu de suicidologie*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2008
- Durkheim, Emile, *Despre sinucidere*, Colecția eseuri de ieri și de azi, Institutul European, Iași, 2007
- Mihalache, Gabriela, *Sinuciderea în literatura română interbelică*, Colecția Universitas, Seria Hermeneutică Literară, Editura EIKON, București, 2017
- Minois, George, *Istoria sinuciderii: societatea occidentală în fața morții voluntare*, traducere de Mircea Ionescu, Editura Humanitas, București, 2002
- Valeriu Rusu, *Dicționar medical*, Editura Medicală, București, 2007